

УДК 657(091) (075.8)
ББК 65.052.20г.я73
Г 70

Автори

Л. В. ГОРОДЯНСЬКА (розділи 4, 5, 6)
Н. М. НЕЧАЙ (розділи 1, 2, 3)

Рецензенти

О. В. Березін, д.е.н., проф. (ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»)
Г. М. Давидов, д.е.н., проф. (Кіровоградський національний технічний університет)
В. Г. Швець, д.е.н., проф. (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка)
В. В. Бабич, к.е.н., проф. (Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана)

Редакційна колегія обліково-економічного факультету

Голова редакційної колегії В. І. Єфіменко, професор, к.е.н.
Відповідальний секретар редакційної колегії Б. В. Кудрицький, к.е.н., доцент
Члени редакційної колегії: М. І. Бондар, професор, д.е.н., В. М. Добровський, професор, к.е.н.,
Л. М. Кіндрацька, професор, д.е.н., Ю. А. Кузьмінський, професор, д.е.н., Л. Г. Ловінська, професор, д.е.н.,
О. А. Петрик, професор, д.е.н., С. В. Свірко, професор, д.е.н.

Гриф надано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
Лист № 1/11-17547 від 12.11.12

Городянська Л. В.

Г 70 **Історія бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] : навч. посіб. / Л. В. Городянська,**
Н. М. Нечай. — К. : КНЕУ, 2014. — 127 с.
ISBN 978-966-483-834-1

Підготовка бакалаврів за фахом «Облік і аудит» в сучасних умовах господарювання вимагає не лише ґрунтовних знань з дисципліни «Історія бухгалтерського обліку», але й розуміння студентами динаміки та сучасних тенденцій розвитку бухгалтерського обліку в Україні. Навчальний посібник підготовлено відповідно до робочої навчальної програми дисципліни «Історія бухгалтерського обліку». У темах посібника послідовно розкрито еволюційний процес поступового перетворення рахівництва, як виду практичної діяльності в систему наукових знань про методи, принципи та способи відображення фактів господарської діяльності. Кожна з тем курсу має резюме, пояснення нових термінів, питання для перевірки знань та тести для самоконтролю. Матеріал навчального посібника легко сприймається і, на думку авторів, зацікавить читачів і забезпечить фундаментальне розуміння студентами особливостей формування методології ведення бухгалтерського обліку та еволюції становлення власної професії.

Навчальний посібник відповідає вимогам сучасної вищої школи та займає особливе місце у формуванні фундаментальної університетської економічної освіти студентів, слухачів факультетів підвищення кваліфікації, а також науковців, аспірантів, практиків і всіх зацікавлених осіб.

УДК657(091) (075.8)
ББК 65.052.20г.я73

*Розповсюдження та тиражування
без офіційного дозволу КНЕУ забороняється*

ISBN 978-966-483-834-1

© Л. В. Городянська, Н. М. Нечай, 2014
© КНЕУ, 2014

Розділ 5. Виникнення та розвиток бухгалтерського обліку на території України	77
5.1. Витоки господарського обліку на українських землях у праісторичні часи.	77
5.2. Облік за часів Київської Русі та Галицько-Волинського князівства	81
5.3. Бухгалтерський облік на українських землях у період Середньовіччя	83
5.4. Розвиток обліку на Галичині у XVIII—XIX ст.	86
5.5. Вплив російської облікової школи на український облік після Жовтневого пе- ревороту та у період нової економічної політики (НЕП).	87
5.6. Вітчизняний облік у радянський період	92
<i>Резюме</i>	95
<i>Термінологічний словник</i>	95
<i>Питання для перевірки знань</i>	95
<i>Тести для самоконтролю</i>	97
<i>Матриця відповідей на тести</i>	98
<i>Література для поглибленого вивчення матеріалу</i>	98
Розділ 6. Сучасний бухгалтерський облік в Україні: проблеми та перспективи	99
6.1. Реформування національної системи бухгалтерського обліку.	99
6.2. Становлення сучасної системи бухгалтерського обліку в Україні	103
6.3. Еволюція автоматизації бухгалтерського обліку.	108
6.4. Сучасні напрями розвитку обліку та його термінологія	114
<i>Резюме</i>	118
<i>Термінологічний словник</i>	118
<i>Питання для перевірки знань</i>	119
<i>Тести для самоконтролю</i>	120
<i>Матриця відповідей на тести</i>	121
<i>Література для поглибленого вивчення матеріалу</i>	121
Додатки	122

15, 18]. До важливих напрямів реформування системи бухгалтерського обліку в Україні відноситься також подальша автоматизація облікового процесу. Процес становлення системи бухгалтерського обліку триває і дотепер. Гармонізація бухгалтерського обліку передбачає функціонування в кожній країні власної облікової системи і національних стандартів бухгалтерського обліку, головне, щоб вони концептуально ґрунтувалися на застосуванні міжнародних стандартів фінансової звітності.

Зважаючи на розширення інтеграційних процесів розвитку світового господарства, актуальності набуває гармонізація фінансової звітності вітчизняних підприємств зі звітністю підприємств держав — членів ЄС. Вона здійснюється в рамках уніфікації обліку на міжнародному, світовому рівні, яку проводить Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Принципи та термінологія, що використовуються в Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку, орієнтовані передусім на недержавні комерційні підприємства (приватний сектор). Однак слід мати на увазі, що Концептуальна основа не входить до складу МСФО. Через це у разі виникнення суперечності між Концептуальною основою та окремим стандартом пріоритетами є вимоги МСБО. Подальше вдосконалення стандартів сприяє узгодженню МСБО з їх Концептуальною основою.

Отже, становлення в Україні національної системи бухгалтерського обліку, її гармонізація і стандартизація відбувалися одночасно з процесом державотворення і переходом нашої країни до ринкових відносин. Важливим кроком *становлення системи бухгалтерського обліку* в Україні було визначення меж державного регулювання ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності. Єдині правила ведення бухгалтерського обліку та складання звітності є обов'язковими для виконання всіма підприємствами, що дозволяє гарантувати і захищати інтереси користувачів. Відповідно до статті 7 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» на Міністерство фінансів України покладено функції щодо вдосконалення організаційних форм і методів бухгалтерського обліку, методологічне забезпечення впровадження сучасних технологій збору і обробки обліково-економічної інформації, розробки рекомендацій по вдосконаленню підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації бухгалтерів. Дослідження етапів реформування та поступового розвитку бухгалтерського обліку дозволяють оцінити його переваги та значення для господарського життя суспільства.

Можливість залучати іноземні інвестиції напряду пов'язані зі складанням зрозумілої користувачам фінансової звітності. Господарські явища, правові відносини, рух засобів на підприємстві обумовлюють господарський розвиток підприємства. За часів ведення бухгалтерського обліку в умовах командно-адміністративної системи порядок складання балансу підприємства, як основного джерела інформації значно відрізнявся, що унеможливлювало гармонізацію нашої країни у міжнародне співтовариство.

Отже, суспільні відносини в Україні змінювалися протягом ХХ ст. двічі й обидва рази надзвичайно стрімко і кардинально. Реформування системи бухгалтерського обліку в Україні було викликано потребою впровадження засад міжнародних стандартів фінансової звітності у практику бухгалтерського обліку підприємств України та зумовлено переходом національної економіки на ринкові умови господарювання. Отримання незалежності у 1991 році, роздержавлення форм власності, формування нових систем — бухгалтерського обліку та податкової потребували швидких змін у самій філософії бухгалтерського обліку.

6.2. Становлення сучасної системи бухгалтерського обліку в Україні

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки важливе місце посідає бухгалтерський облік, що надає інформацію про стан окремих підприємств і економіки в цілому. Унаслідок інтеграційних процесів в економіці розпочався процес створення вітчизняної системи бухгалтерського обліку, яка виникла після 2000 року та спрямована на гармонізацію обліку і фінансової звітності вітчизняних підприємств до звітності підприємств інших країн. Система обліку в Україні зазнала значних змін, пов'язаних з ухваленням Верховною Радою України Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», з прийняттям національних стандартів бухгалтерського обліку, розроблених на основі міжнародних. Відтоді, згідно з цим Законом, враховуючи рекомендації міжнародних організацій, а також беручи за основу міжнародні стандарти, було розроблено та прийнято 32 національних стандарти бухгалтерського обліку. Динамічне удосконалення нормативно-правового регулювання обліку в Україні ще й досі триває. Важко недооцінити важливість поступових змін у веденні бух-

галтерського обліку різними суб'єктами господарювання відповідно до обов'язкових і рекомендаційних законів, постанов, положень відповідних регулятивних органів. Наслідком цих змін є підвищення інвестиційної привабливості української економіки, її якісний і безперервний розвиток.

Економіка, що розвивається, має здатність задовольняти нові потреби і вирішувати соціально-економічні проблеми як в окремій країні, так і на міжнародному рівні. Економічний розвиток сприяє вирішенню проблеми співвідношення обмежених і зростаючого споживчого попиту. Щоб забезпечити економічний розвиток, необхідно цим процесом управляти, а це, в свою чергу, передбачає застосування планування, прогнозування, організації, регулювання, стимулювання, обліку, контролю, аналізу тощо. З одного боку, облік є складовою цього процесу, а з другого — інші складові цілком залежать від обліку, використовуючи інформацію, яку він надає.

В Україні національна система бухгалтерського обліку ґрунтується на Законах України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», нормативно-правових актах, методичних рекомендаціях, інструкціях про порядок ведення облікових регістрів й окремих операцій. Правові засади методологічного, методичного і організаційного забезпечення встановлюють органи, відповідальні за регламентацію питань ведення бухгалтерського обліку суб'єктами господарювання в Україні.

Регулювання питань методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснюється Міністерством фінансів України, що забезпечує:

- проведення державної політики у галузі бухгалтерського обліку;
- ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності на єдиних методологічних засадах для всіх юридичних осіб;
- координування діяльності центральних органів виконавчої влади (зокрема, державних цільових фондів і державного казначейства України) у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
- формування облікової політики суб'єктів державного сектору економіки та погодження нормативно-правових актів з цих питань.

Міністерство фінансів України затверджує:

- національні положення (стандарты) бухгалтерського обліку, інші нормативно-правові акти з питань ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності;
- національні положення (стандарты) бухгалтерського обліку і фінансової звітності у державному секторі та розробляє концепцію побудови плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі;
- нормативно-правові акти з питань регулювання облікової політики суб'єктів державного сектору економіки.

Регулювання питань методології бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банках встановлюється Національним банком України.

Порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності про виконання бюджетів і госпрозрахункових операцій бюджетних установ встановлюється Державним казначейством України відповідно до законодавства.

У нашій країні змінилася системна функція бухгалтерського обліку у зв'язку з трансформацією економічної системи в цілому. За радянських часів існувала ієрархічна побудова, за якої бухгалтерський облік відносили до підсистеми народногосподарського обліку.

Історичний досвід розвитку обліку в нашій державі можна використати зі значними обмеженнями тому, що традиційним для України є централізований порядок економічного регулювання. Нині ж основна концепція становлення економіки України полягає у стимулюванні приватної ініціативи, залученні іноземних інвестицій шляхом створення сприятливих умов для інвестора, який бажатиме вкласти свої ресурси в розвиток певного виду економічної діяльності. Тому для забезпечення сучасних потреб економіки необхідна модернізація системи бухгалтерського обліку.

На думку українських учених, таких як О. С. Бородкін, Ф. Ф. Бутинець, Б. І. Валуєв, М. Ф. Огійчук, вітчизняний бухгалтерський облік і звітність за ступенем уніфікації та стандартизації займав перше місце у світі, а за технікою узагальнення і групування облікової інформації наближався до німецького та французького.

Перехід України до ринкових умов господарювання потребував створення нової системи бухгалтерського обліку. Головним завданням організації національної системи бухгалтерського обліку після її реформування є гармонізація української облікової системи з МСБО та МСФЗ. Держава висуває на перший план питання розробки та застосування методології бух-

галтерського обліку відповідно з вимогами міжнародних стандартів, що сприятиме наближенню національної системи обліку до континентальної та створенню сприятливих умов для іноземних інвесторів.

Упродовж 2001 року та в наступні роки поступово вводились нові П(С)БО. Методологічна рада з питань ведення бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України плідно співпрацювала з РМСБО з метою:

- участі у забезпеченні правової процедури прийняття МСФЗ;
- впливу на РМСБО шляхом надсилання коментарів на проекти стандартів;
- заохочення інших надсилати коментарі;
- створення локальної належної правової процедури для спрощення процесу прийняття МСФЗ;
- проведення дослідницької роботи на ранніх стадіях проектів РМСБО;
- просування МСФЗ на регіональному рівні.

Вагоме значення у процесі розробки методології національної системи бухгалтерського обліку відіграла Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України. Федерацією було перекладено та видано українською мовою Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, посібники бухгалтерського обліку за міжнародними стандартами.

Широкі можливості було надано суб'єктам малого підприємництва (СМП), які змогли самостійно обирати загальну систему оподаткування, бухгалтерського обліку і звітності або спрощену систему оподаткування, яка передбачає заміну сплати встановлених законодавством податків, зборів (обов'язкових платежів) сплатою єдиного податку та застосування спрощеної форми бухгалтерського обліку та звітності.

Так, суб'єкт малого підприємництва мав змогу перейти на спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, якщо його критерії відповідали нормам Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 р. № 2063-III та Указу Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» від 28.06.1999 р. № 746/99. Ведення бухгалтерського обліку суб'єктами малого підприємництва здійснювалося відповідно до вимог чинного законодавства із застосуванням національних стандартів бухгалтерського обліку та мало певні особливості. Зокрема, для ведення обліку СМП відповідно до наказу Мінфіну України «Про затвердження спрощеного Плану рахунків бухгалтерського обліку» від 19.04.2001 р. № 186 був затверджений План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва. Згідно цього наказу СМП застосовують спрощений План рахунків лише у разі складання ними фінансової звітності у складі балансу і звіту про фінансові результати відповідно до вимог П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства».

Особливістю спрощеного Плану рахунків є ведення обліку суб'єктами лише з використанням рахунків, кількість яких зменшено завдяки узагальненню інформації про більшу групу активів, капіталу і зобов'язань. З метою забезпечення потреб управління підприємством і необхідної деталізації обліково-економічної інформації СМП вводять до спрощеного Плану рахунків відповідні субрахунки з використанням повного Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Аналітичні рахунки на СМП ведуться лише за тими синтетичними рахунками, зміст узагальнених сум яких необхідно розкрити та деталізувати.

Особливості використання спрощеного Плану рахунків полягають в обов'язковому веденні СМП рахунків класів 0 — 7. Рахунки бухгалтерського обліку тісно пов'язані з відповідними статтями бухгалтерського балансу.

Підставою для ведення бухгалтерського обліку, як і належить, є первинні документи господарських операцій. Для документального оформлення господарських операцій СМП повинно застосовувати типові міжвідомчі форми первинних документів. Наказом Міністерства фінансів України від 25.06.2003 р. № 422 затверджено «Рекомендації щодо застосування на малих підприємствах реєстрів бухгалтерського обліку» (1 книга або 5 відомостей і оборотно-сальдова відомість).

Розвиток системи бухгалтерського обліку в державному і приватному секторі забезпечила «Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007—2015 роки», затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 16 січня 2007 р. № 34. Завданнями Стратегії є удосконалення методології та перехід на єдині методологічні засади бухгалтерського обліку і звітності, а також створення уніфікованого організаційного та інформаційного забезпечення бухгалтерського обліку. З метою впровадження положень даної

Стратегії у практику вітчизняних підприємств державного сектору економіки наказом Міністерства фінансів України від 12 жовтня 2010 року № 1202 затверджено національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі. В основу підготовки П(С)БО державного сектору покладено принцип нарахування та відповідності доходів і витрат, за яким для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно зіставити доходи звітного періоду з витратами, понесеними для отримання цих доходів. Доходи і витрати при цьому відображають в обліку і звітності у момент їх виникнення незалежно від часу надходження грошей.

Із запровадженням Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 12.05.2011 р. № 3332-VI для складання фінансової звітності застосовуються міжнародні стандарти, якщо вони не суперечать дії цього Закону та офіційно оприлюднені на веб-сайті Міністерства фінансів України. Публічні акціонерні товариства, банки, страхові компанії, а також підприємства, які здійснюють господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України — повинні складати звітність за міжнародними стандартами. Решта підприємств може обирати між міжнародними та національними стандартами. Таким чином, із введенням у дію цього закону в Україні фактично відбулося повне прийняття МСФЗ для публічних компаній і вибір їх застосування рештою підприємств. Упровадження міжнародних стандартів фінансової звітності обумовлене незавершеністю реформ системи бухгалтерського обліку і необхідністю підвищення конкурентоспроможності національної економіки в процесі поглиблення міжнародного розподілу праці і зменшення транзакційних витрат.

Упродовж першого десятиліття відновлення незалежності України в основному було сформовано підвалини національної моделі бухгалтерського обліку. Українські вчені-економісти почали розробляти варіанти майбутньої моделі бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні. У Києві, Львові, Одесі, Тернополі, Харкові, Житомирі, Донецьку та інших вітчизняних університетських центрах почали формуватися наукові школи з обліку, аналізу та контролю.

Наукові розробки та облікова практика в Україні успішно інтегруються та розвиваються. Поєднання зусиль економістів і юристів розширює можливості для формування сучасної моделі національного бухгалтерського обліку, яка б відповідала загальновизнаним у світі цінностям (вимогам). Зміцнення бухгалтерської професії в Україні передбачає розвиток сильних, національних професійних організацій бухгалтерів і аудиторів, проведення в державі планованих заходів, спрямованих на безперервне удосконалення національних стандартів (положень) бухгалтерського обліку.

Вагомий внесок у розвиток бухгалтерського обліку в Україні, і Києві зокрема, зробив університет ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», засновником якого є видатний учений-історик — Митрофан Вікторович Довнар—Запольський (1867—1934 рр.). Саме завдяки його ініціативі в 1906 році у Києві було засновано Київські вищі комерційні курси — приватний вищий навчальний заклад з підготовки кадрів для господарського комплексу півдня Російської імперії, що став другим в імперії і першим на українських теренах вузом економічного профілю. На момент заснування на Курси вступило 229 осіб та працювало 22 викладачі. Завдяки посиленню ролі економічної сфери в житті суспільства значно зростає потяг до отримання економічної освіти. Тож цілком закономірно спостерігалась стала тенденція до збільшення кількості студентів в інституті: якщо на момент відкриття вузу до нього вступило 229 осіб та працювало 22 викладачі, то вже у 1908 р. (коли Київські комерційні курси були реорганізовані на Комерційний інститут) студентів було близько 1 тис., а склад викладачів нараховував 34 особи. У 1914 р. в інституті вже навчалося 4200 студентів і працювало понад 50 викладачів.

Після остаточного встановлення радянської влади в Україні інститут перейшов у державну власність та у 1920 році змінив свою назву на Київський інститут народного господарства. Київський інститут народного господарства займався підготовкою фахівців спеціалістів не лише для України та інших республік СРСР, але й почав з 1960-х рр. здійснювати підготовку іноземців. Станом на 1985 р. у ньому вже навчались представники 51 країни світу. У цей період починають встановлюватися тісні зв'язки з низкою вузів Німеччини, Чехословаччини, Угорщини, Польщі. Здійснюється підготовка викладацьких кадрів для власних потреб, що дозволило вже у 1970-х рр. в основному покривати вакансії у викладацькому складі власними вихованцями.

У 2011 році університет ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» відзначив 105 річницю від дня заснування. Сучасними досягненнями науковців цього університету є високий рівень

підготовки фахівців, відомий у всьому світі. В університеті, на чотирьох кафедрах обліково-економічного факультету, який очолює професор Василь Іванович Єфіменко, працюють 95 науковців, з них 13 докторів економічних наук, професорів, 58 кандидатів економічних наук, доцентів, 24 старших викладачів та асистентів. У 2009 році обліково-економічному факультету виповнилося 50 років із дня заснування. Вчені Київської облікової школи надають допомогу і підтримку державним регіональним школам. Щороку професорсько-викладацьким складом обліково-економічного факультету видається значна кількість наукової та навчальної літератури, яка розкриває засади та усі напрями розвитку бухгалтерського обліку, контролю та аналізу та використовується фахівцями з обліку усередині країни та поза її межами. Наукова діяльність *Київської облікової школи* забезпечує розвиток і вдосконалення теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю, аналізу й аудиту.

Київську облікову школу започатковано відомим в Україні та поза її межами професором П. П. Німчиновим. Вихованцями цієї школи були такі видатні її представники, як: М. Т. Барановський, М. Т. Білуха, М. І. Бондар, О. С. Бородкін, Ф. Ф. Бутинець, П. І. Гайдуцький, А. М. Герасимович, М. Я. Дем'яненко, В. І. Єфіменко, І. П. Житна, В. П. Завгородній, І. І. Каракоз, Г. Г. Кірейцев, Б. С. Кругляк, М. В. Кужельний, А. М. Кузьмінський, Ю. А. Кузьмінський, В. Г. Линник, Ю. Я. Литвин, А. С. Лісецький, І. В. Малишев, Ю. І. Осадчий, В. П. Пальчук, П. Т. Саблук, В. І. Самборський, В. В. Сопко, Л. К. Сук, В. С. Труш, М. Г. Чумаченко, В. Г. Швець, В. О. Шевчук і багато ін.

У наш час українська наукова бухгалтерська думка формується у багатьох регіональних школах. Зокрема, у *Житомирській обліковій школі*, котра була створена на початку 1970 року Ф. Ф. Бутинцем за активної підтримки його наставників — професорів П. П. Німчиновим та І. В. Малишевим. Вихованцями цієї школи, які плідно займаються розвитком бухгалтерського обліку, контролю та аналізу, є професори: Н. Г. Виговська, С. Ф. Легенчук, Н. М. Малуґа, О. М. Петрук, Л. В. Чижевська та ін.

Плідно працює *Львівська облікова школа*, яку очолював професор Є. В. Мних. У ній активно займаються науковою та педагогічною діяльністю професори: Я. А. Гончарук, П. О. Куцик, В. О. Озеран, І. М. Павлюк, В. С. Рудницький, Б. Ф. Усач та ін. Основний науковий напрям школи — вирішення проблем теорії, методології та практики економічного аналізу, удосконалення обліку й аудиту в Україні.

У місті Одесі професором В. Ф. Палієм започатковано *Одеську облікову школу*, представниками якої є професор В. Ф. Максимова і науковці Л. М. Крамаровський, Н. О. Лоханова та ін. Свого часу тут працював професор Б. І. Валуєв.

Заслугує на увагу й *Тернопільська облікова школа*, започаткована колишнім вихованцем Київської школи професором Ю. Я. Литвиним. Сьогодні школа займає одне із провідних місць на Україні з питань проведення наукових досліджень з обліку, аналізу та аудиту, підготовки висококваліфікованих наукових кадрів і фахівців. Науковий потенціал школи формують талановиті вчені, професори: Г. П. Журавель, З. В. Задорожний, Я. Д. Крупка, Б. М. Литвин, В. М. Олійник, М. С. Пушкар, І. Д. Фаріон, П. Я. Хомин, С. І. Шкарабан і багато інших. Свого часу тут працювали професори І. О. Белебеґа, З. В. Гуцайлюк й інші науковці.

Харківська облікова школа, яку очолює професор М. Ф. Огійчук, проводить дослідження за напрямками: облік контроль і аналіз у харчуванні та торгівлі. Її представниками є професори Л. М. Котенко, Л. М. Янчева та ін.

У місті Луганську на кафедрі обліку та аналізу господарської діяльності на базі Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля теж створено *облікову школу*. Започаткувала її професор І. П. Житна, під керівництвом якої підготовлено понад 8000 фахівців з обліку та аудиту. Основний напрям роботи цієї школи — дослідження проблем бухгалтерського обліку та економічного аналізу в контексті використання виробничого потенціалу.

Внесок у становлення та розвиток бухгалтерського обліку, контролю та економічного аналізу в Україні зробили багато відомих українських учених. Так, видатними їх представниками, які сприяли розвитку методології та організації бухгалтерського обліку, є Ф. Ф. Бутинець, Б. І. Валуєв, А. М. Герасимович, С. Ф. Голов, В. Г. Горелкін, З. В. Гуцайлюк, М. Я. Дем'яненко, В. М. Добровський, В. І. Єфіменко, Г. Г. Кірейцев, А. М. Кузьмінський, Ю. А. Кузьмінський, С. О. Левицька, Ю. Я. Литвин, В. Г. Линник, Л. Г. Ловінська, Л. В. Нападівська, Ю. І. Осадчий, М. С. Пушкар, П. Т. Саблук, В. В. Сопко, Л. К. Сук, Н. М. Ткаченко, М. Г. Чумаченко, В. Г. Швець та багато інших видатних учених.

Вагомий внесок у розвиток економічного аналізу в Україні зробили І. П. Житна, І. І. Каракоз, Л. М. Кіндрацька, І. Д. Лазаришина, Є. В. Мних, І. М. Парасій-Вергуненко, В. І. Самборський, С. В. Свірко, В. К. Савчук, С. І. Шкарабан та інші видатні вчені.

Розвиток економічного контролю та аудиту завдячує дослідженням і працям М.Г. Білухи, М. І. Бондаря, Г. М. Давидова, Є. В. Калюги, М. В. Кужельного, Л. П. Кулаковської, О. А. Петрик, Ю. В. Пічі, В. С. Рудницького, В. В. Сопко, Б. Ф. Усача, М. Г. Чумаченко, В. О. Шевчука та інших видатних вчених.

6.3. Еволюція автоматизації бухгалтерського обліку

Реформування національної системи бухгалтерського обліку сприяло розвитку автоматизованих систем інформаційного забезпечення обліку. Одним із основних напрямів автоматизації бухгалтерського обліку є використання різних інформаційних продуктів, операційних систем і платформ у бухгалтерській та аналітичній роботі з метою підвищення ефективності обробки економічних даних та управління ними.

Початок механізації простих операцій, таких як складання і віднімання, що утворюють основну частину всіх бухгалтерських розрахунків, пов'язаний із винаходом у 1874 р. службовцем Петербурзької експедиції заготовляння державних паперів В. Т. Однером *арифмометра*. Про визначну роль цього винаходу свідчить той факт, що практично до середини ХХ ст. арифмометри В. Т. Однера залишалися зручним, портативним, конструктивно незмінним і дешевим видом обчислювальної машини впродовж сторіччя. Вони набули популярності серед облікових працівників багатьох країн. На початку 1912 р. виробництво арифмометрів у Росії (Україна входила до складу Російської імперії) досягло 3600 штук на рік.

Вагоме історичне значення мають винаходи академіка П. Л. Чебишева, у 1878 році, машини, яка здатна підсумовувати, та в 1882 році — обчислювальної машини. Обчислювальна машина дозволяла виконувати всі чотири основні арифметичні дії, причому множення й ділення на цій машині здійснювалося автоматично. Обчислювальна машина, яку розробив П. Л. Чебишев, була першою в світі автоматичною рахунковою машиною.

У 90-х рр. ХІХ ст. академік А. М. Крилов розробив теорію побудови *математичної машини* для розв'язання диференціальних рівнянь. У 1911 р. під керівництвом А. М. Крилова в Росії була створена перша в світі математична машина, яку згодом він використав для дослідження вібрації корабля. Отже, з розвитком засобів механізації розширювалися можливості і сфери застосування обчислювальних машин.

Зверніть увагу, що на початку ХХ ст. рахункові машини були одним із видів експорту продукції машинобудівних заводів Росії у такі країни Європи, як Англія, Франція, Італія, Бельгія та ін. Побоюючись конкуренції з боку російських виробників рахункових машин, Німеччина заборонила їх імпорт [3].

Крім того, Росія стала не лише батьківщиною багатьох типів рахункових машин, а й країною, яка, випередивши багато економічно розвинутих європейських держав, уперше використовувала обчислювальні машини в практичній діяльності — для механізації державних статистичних розробок, науково-технічних розрахунків, а також у практиці ведення бухгалтерського обліку. Перший досвід використання рахункових машин, як і їх нові наукові розробки, був перерваний у роки революції. У зв'язку з цим початком механізації економічних розрахунків на промислових підприємствах СРСР можна вважати 1927—1928 рр. Саме в ці роки були створені перші машинообчислювальні станції на багатьох заводах Москви, Києва та Ленінграда. У 30-ті рр. було налагоджено виробництво й використання *клавійних і перфораційних обчислювальних машин* (КОМ і ПОМ), здійснювалася підготовка фахівців з механізації обліку (механіків, операторів та ін.). Ці заходи дозволили розширити мережу обчислювальних установок (ОУ), особливо на машинобудівних заводах. У середині 30-х рр. з'явилися перші рахунково-аналітичні машини, які стали використовуватися на багатьох великих промислових підприємствах, зокрема, на Московському автозаводі імені І.А. Лихачова (нині — АМО ЗІЛ) і Митищинському машинобудівельному заводі. За допомогою рахунково-аналітичних машин здійснювали не лише обробку та накопичення облікової інформації, а й проводили прості розрахунки, наприклад, із заробітної плати.

Наукові публікації тих років з питань механізації управлінської праці дозволяють стверджувати, що багато пропозицій та ідей, які висловлювалися, випереджали технічні можливості того часу. Їх спрямованість на перспективу стала основою подальшого успішного впровадження засобів механізації, а згодом, й автоматизації. Так, у роботах Г. П. Євстігнєєва та Б. М. Дроздова наголошувалося на необхідності розширення кола об'єктів машинообчислювальних установок і збільшення сфери «малої машинізації» як найбільш дієвої та доступної форми «машинізації облікової роботи». У статтях Л. Г. Пасса розкривається комплексний підхід до використання різноманітних обчислювальних установок (бухгалтерських, фактурних, номенклатурно-адресу-